

Levensverhalen en Gods grote verhaal

Over de waarde van narratief pastoraat

TEKST: Peter van de Kamp, universitair docent Praktische Theologie aan de TU in Kampen en auteur van *Verhalen om te leven*.

Verhalen zijn er al zolang er mensen bestaan. Van verhalen kun je genieten en je kunt ervan leren. Verhalen gaan over tradities en over normen en waarden, over God en mens. Verhalen kunnen een nieuw perspectief openen. Het is heilzaam wanneer iemand zijn/haar levensverhaal leert plaatsen in het licht van Gods verhaal. Dat is wat er gebeurt in narratief pastoraat. Daarover gaat dit artikel, met om te beginnen een voorbeeld in twee stappen.

(1) Sinds enkele maanden zit Frans zonder werk thuis. Hij is 35 jaar, getrouwd en vader van een dochter van zes jaar. Hij heeft het moeilijk met de ontstane situatie en is aangeslagen, voor zijn besef meer dan je zou verwachten. Hij voelt zich minderwaardig en zijn geloofsvertrouwen wordt er niet sterker op. Ook verandert zijn leefpatroon: hij gaat pas diep in de nacht naar bed en staat laat op. Mede op aanraden van zijn vrouw zoekt hij hulp bij zijn predikant. Frans begint met vertellen in welke situatie hij is beland. De pastor toont begrip en biedt ondersteuning. In een vervolggesprek probeert hij te laten zien dat tegenslag en verlies je als gelovige confronteren met de gebrokenheid en kwetsbaarheid van het leven. In zo'n situatie moet je op zoek naar een manier om ermee om te gaan. De pastor probeert Frans duidelijk te maken dat regelmaat ook in deze fase van het leven belangrijk is: structuur in je dag aanbrengen en zoeken naar een goed leefritme. Regelmatig bidden, God om hulp vragen, heeft een plek in die structuur. Dit is een goed voorbeeld van pastoraat in de concrete situatie van iemand die te maken krijgt met werkloosheid; deze vorm van pastorale ondersteuning helpt. Frans voelt zich begrepen en merkt dat hij zijn leefsituatie beter aankan. Wel vraagt de pastor zich af of ze echt tot de kern gekomen zijn, omdat Frans in één van de gesprekken iets gezegd heeft als: 'Verlies van mijn baan doet iets met mijn identiteit – alsof ik daardoor minder mezelf ben.' Maar dat aspect is niet nader besproken. En omdat Frans aangaf dat hij beter met zijn situatie kon omgaan, zag de pastor geen reden om erop door te vragen. Frans is dus wel geholpen met deze reguliere vorm van pastoraat, maar toch is er een vervolg nodig, want zijn levensverhaal blijft vastlopen. Daarover gaat stap twee van dit voorbeeld.

(2) Een tijdje later spreken Frans en zijn pastor elkaar opnieuw. Op zich gaat het goed met Frans, hoewel hij nog geen werk heeft. Maar het lukt hem redelijk om zich staande te houden. Hij brengt wel onder woorden dat hij zichzelf erg kwetsbaar vindt en snel last heeft van gevoelens van minderwaardigheid. Daarop besluit de pastor om weer in gesprek te gaan met Frans. Hij vraagt door op dat aspect van minderwaardigheid en in antwoord daarop komt Frans met belangrijke fragmenten van zijn levensverhaal.

Hij is de jongste uit een gezin van vier kinderen. Geen nakomertje, maar wel een kind dat bij het opgroeien sterk het gevoel kreeg, vooral via zijn vader, dat hij niet gewenst was. Dat is nooit uitgesproken, maar zo voelde het wel voor Frans. Het werd een patroon: hij voelde zich afgewezen en daardoor minderwaardig. Ook in andere situaties dan de thuissituatie kreeg hij daar last van. Diep van binnen zit bij hem de vraag: aanvaardt God mij wel?

Er volgen nu verschillende pastorale gesprekken die zich concentreren op het levensverhaal van Frans, die al vertellend tot de ontdekking komt dat hij steeds weer vastloopt met de start van zijn leven: 'Alsof er een weeffout in zit.' Vanaf de oorsprong ging het voor hem fout. Voor Frans is het een verrassing als zijn pastor over adoptie begint, adoptie door God. Het evangelie maakt duidelijk dat God mensen op basis van het bevrijdende werk van Christus tot zijn kinderen wil aannemen. Ook al was hij in zijn gezin van herkomst niet gewenst, hij is en blijft een geliefd, aangenomen kind van God. Vanuit die overtuiging lukt het Frans om zijn levensverhaal anders te verstaan en te vertellen.

Dit is een goed voorbeeld van een narratieve vorm van pastoraat, die vaak in tweede instantie in beeld komt. Frans leert zijn levensverhaal opnieuw te vertellen vanuit het verhaal van God. Hij liep vast met zijn gevoel niet-gewenst te zijn, alsof hij er niet toe deed en doet. Door de pastorale gesprekken heeft hij geleerd dat hij zichzelf als Gods geadopteerde kind mag zien. Dat relativeert voor hem zijn 'oorsprongsverhaal'. Het beeld van adoptie geeft hem een nieuwe 'rode draad' om naar zijn leven te kijken. Zo komt hij van minderwaardigheid en overbodigheid tot acceptatie en zelfwaarde, in het licht van Gods evangelie.

Het beleefde leven

In het bovenstaande voorbeeld wordt zichtbaar wat narratief pastoraat is.

- Het blijft niet bij het verhaal over de actuele leefsituatie van de pastorant, maar het achterliggende levensverhaal komt in beeld. Ook bij een narratieve benadering begint pastoraat met luisteren. Daarbij is samen zoeken en doorvragen naar verbindingen met het levensverhaal een belangrijke invalshoek.
- Luisteren is ook ontdekken. De pastor probeert helder te krijgen hoe het concrete verhaal beïnvloed wordt door het levensverhaal. Niet iedereen die met werkloosheid te maken krijgt, heeft last van heftige gevoelens van minderwaardigheid en overbodigheid zoals Frans die had. In zijn geval heeft dat te maken met zijn levensverhaal. Dat laat meteen zien wat een levensverhaal is: het verhaal waarmee iemand zijn levensloop interpreteert en ervaart. Een rake typering van levensverhaal is: het beleefde leven.
- In pastorale hulpvragen draait het vaak om een 'rode draad' in het verhaal (plot) die ervoor zorgt dat iemand, zolang die plot niet verandert, steeds weer vastloopt. Frans heeft de non-verbale communicatie van zijn vader op een bepaalde manier uitgelegd ('ik ben ongewenst') en dat is de rode draad van zijn levensverhaal geworden, die hij bevestigd zag in andere gebeurtenissen.
- In narratief pastoraat laat de pastor zien hoe het levensverhaal eruit ziet in het licht van Gods verhaal. De pastorant leert om op een andere manier naar zijn/haar leven te kijken. Daardoor ontstaat ruimte. In plaats van het ene smalle spoor van bijvoorbeeld afwijzing en daardoor minderwaardigheid als rode draad te zien en te ervaren, kan Gods evangelie van genade, liefde en aanvaarding een meer omvattend perspectief bieden.
- Belangrijk is dat iemand zich zo'n nieuwe manier van kijken eigen maakt, zich daarin oefent en zijn levensverhaal opnieuw leert vertellen. Als dat gebeurt, leer hij/zij anders naar zichzelf kijken.

Samenvattend: in narratief pastoraat is er aandacht voor iemands levensverhaal omdat dat laat zien welke gebeurtenissen iemand belangrijk vindt en hoe hij/zij ermee omgaat. Gebeurtenissen en ervaringen krijgen betekenis doordat ze in een bepaald licht geplaatst worden. Door ze vervolgens in het licht van Gods verhaal, zijn evangelie van liefde en genade, te leren plaatsen, kan iemand zijn/haar eigen verhaal op een nieuwe manier leren interpreteren en vertellen.

Gods verhaal – levensverhaal

Binnen de narratieve benadering bestaan verschillende visies. Een belangrijk verschil tussen de ene en de andere visie draait om de vraag wie nu eigenlijk welk verhaal vertelt: hoe verhoudt zich het verhaal van mensen tot het verhaal van God? Is het de mens die het verhaal van God construeert en vertelt om voor passende zingeving in zijn eigen leven te zorgen, of is het God die het verhaal van de mens vertelt en laat vertellen om hem te laten delen in de nieuwe werkelijkheid van zijn koninkrijk?

Die laatste visie is gebaseerd op de geloofsovertuiging dat de Bijbel het verhaal van de mens vertelt vanuit het perspectief van God. Die visie is in lijn met de gereformeerde traditie van theologische bezinning. Gods openbaring presenteert ons het dramatische verhaal van Gods relatie met mensen. In die zin is levensverhaal ook een belangrijk Bijbels thema. Mensen leren in hun eigen leven het 'script' van Gods verhaal herkennen. Gods Woord bevat een verhaal dat een beroep doet op onze emotie en beleving. Niet alleen uitleggen en betogen, ook vertellen hoort bij geloven. De Bijbel vertelt het verhaal van de mens vanuit het perspectief van God. Via de Bijbelschrijvers vertelt God het drama van de wereldgeschiedenis, van begin (schepping) tot eind (voleinding). In die spannende geschiedenis van Gods relatie met mensen is het levensverhaal van mensen opgenomen. Narratief pastoraat leert mensen hun persoonlijke leefsituatie te verstaan en ervaren in het licht van Gods evangelie. Mensen gaan ontdekken dat Gods verhaal ook het verhaal van hun leven bevat. Het 'script' van hun leven ligt besloten in Gods heilsdaden in Christus.

Thema's

Net zoals zich in relaties tussen mensen onderling cruciale momenten voordoen die van invloed zijn op de manier waarop zij met elkaar omgaan, kun je ook in de relatie tussen God en mensen ingrijpende gebeurtenissen aanwijzen – markeringen in het verhaal van God. In Gods weg met de mensen kun je in dat verband wijzen op schepping (de veelbelovende start), zondeval (de tragische breuk), verlossing (het verrassende herstel) en voleinding (het oneindige vervolg).

Deze ingrijpende gebeurtenissen vertonen een bepaalde volgorde – de historische lijn van de Bijbel – en zijn bovendien niet los verkrijgbaar, ze staan in een bepaalde verhouding tot elkaar. Na de zondeval komt de schepping in een ander licht te staan en kan er niet meer over de schepping gesproken worden alsof er geen zondeval geweest is; net zoals na een ingrijpende crisis in een huwelijksrelatie beide partners niet meer onbevangen kunnen terugdenken aan de veelbelovende start op hun huwelijksdag.

In theologische zin vormt deze hoofdlijn van de Bijbel de structuur van het verhaal van de mens. In elk levensverhaal spelen volgens de Bijbel deze thema's een rol. Ze kunnen zo nodig ook met andere woorden getypeerd worden: oorsprong, breuk, herstel, bestemming. In het leven van de één zal het ene thema meer accent krijgen dan het andere, maar in het narratief pastoraat gaat het erom dat mensen het verhaal van God, met zijn markeringen, op hun eigen verhaal (leren) leggen, op zo'n manier dat Gods verhaal hen niet meer loslaat omdat de nieuwe werkelijkheid van Gods koninkrijk voor hen ontsloten wordt.

Rode draad

Levensverhalen zijn boeiend en spannend. Ze zijn belangrijk voor mensen om allerlei gebeurtenissen en processen bij elkaar te brengen in een zinvolle samenhang.

De concrete, persoonlijke leefsituatie van mensen kan getypeerd worden als de uitkomst van hun levensverhaal op dat moment. In het pastoraat komt het levensverhaal van mensen meestal ter sprake naar aanleiding van een gebeurtenis in hun concrete leefsituatie, bijvoorbeeld ziekte of een nieuwe baan. Het belang van narratief pastoraat is dat het mensen kan helpen om anders naar zichzelf te kijken, zeker als hun levensverhaal ontregeld is.

In iemands levensverhaal kan een bepaalde rode draad zitten, bijvoorbeeld de herhaalde confrontatie met gebrokenheid in de vorm van veel ziekte of tegenslag, waardoor iemands leven op een smal spoor terechtkomt. Gods verhaal kan iemand in zo'n situatie een ruimer perspectief bieden: er is niet alleen gebrokenheid, maar ook verlossing en vernieuwing. Het zicht daarop kan iemand helpen om een nieuwe rode draad te ontdekken in zijn leven. Dat is de waarde van narratief pastoraat.